

บทที่ 4

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเปรียบเทียบโมทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพของเด็กนักเรียนไทยที่อยู่ในช่วงปฐมวัยและวัยประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่ามัธยฐานและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง สามารถอธิบายผลการวิจัยตามสมมติฐานที่เสนอไว้ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 "เด็กวัยประถมศึกษาจะมีคะแนนโมทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในลักษณะการช่วยเหลือและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มากกว่าเด็กปฐมวัย"

สมมติฐานที่ 2 "เด็กปฐมวัยจะมีคะแนนโมทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในลักษณะการทำกิจกรรมร่วมกัน ความใกล้ชิดทางกาย และความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกายมากกว่าเด็กประถมศึกษา"

ในการศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพของเด็กปฐมวัยและเด็กวัยประถมศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบ 2 วิธีคือการสัมภาษณ์และการให้เด็กเลือกภาพที่แสดงถึงความเป็นเพื่อน จากรูปภาพที่กำหนดให้ จากนั้นจึงนำคะแนนมิตรภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์และคะแนนมิตรภาพที่ได้จากการทดสอบด้วยภาพมาหาค่าสหสัมพันธ์กัน ผลปรากฏว่าคะแนนมิตรภาพที่ได้จากการทดสอบทั้ง 2 วิธีนี้มีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติดังที่นำเสนอไปแล้วในตารางที่ 7 ด้วยเหตุนี้จึงได้นำเสนอผลการวิจัยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการทดสอบด้วยภาพเท่านั้นและเมื่อพิจารณาผลที่ได้จากการทดสอบด้วยภาพจะพบว่าผลการศึกษาในครั้งนี้ได้สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ข้อ กล่าวคือเด็กนักเรียนวัยประถมศึกษาได้ระบุถึงมิตรภาพในลักษณะการช่วยเหลือและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มากกว่าเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและในทางกลับกันจะพบว่าเด็กปฐมวัยได้ระบุถึงมิตรภาพในลักษณะการทำกิจกรรมร่วมกัน ความใกล้ชิดทางกาย และความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกายมากกว่าเด็กวัยประถมศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอภิปรายได้ 2 ประเด็นคือ

ประเด็นที่หนึ่ง จากผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่าเด็กเล็กนั้นจะมีความคิดความเข้าใจ ต่อปรากฏการณ์ทางสังคมในลักษณะที่จับต้องได้หรือสังเกตเห็นจากภายนอกได้ง่าย เป็นหลักจนเมื่อเติบโต มีวุฒิภาวะทางกายสูงขึ้นเด็กจึงจะสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและมีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึกที่อยู่ภายในตัวบุคคลเป็นส่วนใหญ่ และ จะเห็นว่าผลการวิจัยในครั้งนี้มีความสอดคล้องกับคำอธิบายของฟลาเวล (Flavell, 1985 : 121) ที่ว่าเด็กจะพัฒนาความรู้ความเข้าใจทางสังคมโดยเริ่มจากสิ่งที่ปรากฏให้เห็นภายนอกก่อน แล้วจึงค่อย ๆ พัฒนาความเข้าใจไปสู่ความจริงที่อยู่เบื้องหลังการกระทำ และเช่นเดียวกันกับ แชนท์ (Shantz, 1983 : 531) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพไว้ประการหนึ่งว่ามิตรภาพจะเริ่มจากการมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลแบบผิวเผิน โดยจะเน้นพฤติกรรมที่สังเกตได้หรือลักษณะทางกายที่ปรากฏให้เห็นเป็นหลัก จากนั้นจึงพัฒนา มาเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึกที่อยู่ภายในตัวบุคคล

สำหรับประเด็นที่สอง เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการเลือกภาพที่แสดง ถึงความเป็นเพื่อนของเด็กในแต่ละวัยแล้วพบว่าเด็กปฐมวัยได้ระบุถึงมิตรภาพในลักษณะที่ว่าเพื่อน จะต้องเป็นฝ่ายมาเล่นกับตน หรือชวนเด็กไปเล่นด้วย และคนที่จะมาเป็นเพื่อนกับตนนั้นจะต้องแบ่ง ของเล่น แบ่งขนมหรืออุปกรณ์การเรียนให้ตน แม้แต่ลักษณะการช่วยเหลือก็จะระบุเฉพาะการที่ตน ได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้จะไม่พบในเด็กวัยประถมศึกษา เลยเนื่องจากเด็กวัยประถมศึกษามักจะระบุถึงมิตรภาพด้านการทำกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือ ตลอดจนการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในลักษณะของการปฏิบัติร่วมกันหรือการปฏิบัติต่อกันมากกว่า โดยจะคง ไว้ซึ่งการสนองตอบความพึงพอใจด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย จากผลการวิจัยดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าเด็ก ปฐมวัยนั้นมีความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับมิตรภาพในลักษณะของการยึดตนเป็นศูนย์กลางโดยมุ่งเน้น ที่จะสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก จนเมื่อโตขึ้นเด็กจึงจะค่อย ๆ ลดการยึดตนเป็นศูนย์กลางลง

ผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้สามารถอธิบายในเชิงพัฒนาการทางสติปัญญาตามแนวคิดของ พือาเจท์ได้ว่าความคิด ความเข้าใจที่มีต่อวัตถุ สิ่งของ ตลอดจนปรากฏการณ์ทางสังคมของเด็ก ปฐมวัย ซึ่งจัดอยู่ในขั้นการคิดก่อนปฏิบัติการนั้น มักอยู่ภายใต้อิทธิพลของการรับรู้ทางสายตาทั้งนี้ เพราะว่าเด็กในวัยนี้จะมีแนวคิดเพ่งไปที่ลักษณะ โดลักษณะหนึ่งของสิ่งเร้า (centration) เท่านั้นและยังมีลักษณะการคิดแบบยึดตนเป็นศูนย์กลางสูงอีกด้วย กล่าวคือเด็กจะไม่สามารถแยกความ แตกต่างระหว่างการรับรู้ ความคิด ความต้องการตลอดจนความรู้สึกของตนเองและของผู้อื่นได้

ซึ่งเด็กจะคิดว่าผู้อื่นมีการรับรู้ ความคิด ความต้องการและความรู้สึกเช่นเดียวกับตน (Piaget, 1924) และสำหรับเด็กวัยประถมศึกษาซึ่งมีช่วงอายุอยู่ในขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรมนั้นจะมีความสามารถพิจารณาถึงลักษณะสิ่งเร้าได้หลายลักษณะ (Decentration) และมีลักษณะความคิดแบบยึดตนเป็นศูนย์กลางลดลงซึ่งทำให้สามารถแยกความแตกต่างได้ว่าบุคคลอื่นอาจมีความคิด ความต้องการ ตลอดจนการรับรู้แตกต่างไปจากตนรวมทั้งยังสามารถอนุมานได้ว่าผู้อื่นมีความคิดอย่างไรได้ด้วย (Baldwin, 1967 : 244-245) ด้วยเหตุนี้เด็กวัยประถมศึกษาจึงไม่ตีความสิ่งเร้าเฉพาะเท่าที่ปรากฏแก่สายตาเท่านั้นหากแต่ยังคำนึงถึงความคิด ความรู้สึกที่อยู่ภายในตัวบุคคลด้วย นอกจากนี้ผลการวิจัยที่ได้ยังสามารถอธิบายได้ด้วยขั้นพัฒนาการของมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพตามแนวคิดของเซลแมน (Selman, 1980) ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่าเด็กที่มีพัฒนาการของมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพอยู่ในขั้น 0 (อายุประมาณ 3-7 ปี) นั้นจะมีความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนโดยพิจารณาจากการมีความใกล้ชิดทางกาย การทำกิจกรรมร่วมกัน คุณลักษณะเด่นทางกายบางประการที่เด็กชอบ ตลอดจนการมีความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกายระหว่างเด็กกับเพื่อน ส่วนเด็กที่มีพัฒนาการของมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพอยู่ในขั้นที่ 1 (อายุประมาณ 4-9 ปี) จะมองความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนไปในลักษณะของการที่เด็กได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนอันเป็นการมุ่งผลประโยชน์ส่วนตนแต่เพียงฝ่ายเดียว จนเมื่อเด็กอายุประมาณ 6-12 ปี เด็กจึงจะคำนึงถึงความพึงพอใจของทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งจัดเป็นพัฒนาการของมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพขั้นที่ 2

ผลการวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับคำอธิบายของแซนท์ (Shantz, 1983 : 531) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของมิตรภาพที่สำคัญไว้อีกประการหนึ่งว่ามิตรภาพระหว่างเพื่อนของเด็กจะพัฒนาจากลักษณะของความสัมพันธ์แบบยึดตนเป็นศูนย์กลางแล้วค่อย ๆ ลดการยึดตนเป็นศูนย์กลางลงจนกลายเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ทั้งเด็กและเพื่อนต่างก็จะคำนึงถึงความคิดและความรู้สึกของกันและกันมากขึ้น และผลการวิจัยที่ได้ยังสอดคล้องกับข้อสรุปในเรื่องขั้นพัฒนาการของการคาดหวังเกี่ยวกับมิตรภาพตามแนวคิดของไบเกิลโล และลาโกปา (Bigelow & Lagaipa, 1980) ที่ว่าแนวโน้มของพัฒนาการจะเริ่มจากการคาดหวังในมิตรภาพที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมและยึดตนเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การคาดหวัง มิตรภาพในลักษณะที่เป็นนามธรรมและมีการยึดตนเป็นศูนย์กลางน้อยลง และเช่นเดียวกับขั้นพัฒนาการของมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพตามแนวคิดของดามอน (Damon, 1977) ที่ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็กจะมีการพัฒนาเป็นลำดับขั้นตามระดับอายุที่เพิ่มขึ้น โดยเริ่มจากในวัยเด็กตอนต้นเด็กมักจะเข้าใจว่ามิตรภาพระหว่างเพื่อนก็คือการเล่นด้วยกัน การอยู่ใกล้ชิดกัน การมีลักษณะทางด้านร่างกายที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนการได้รับ

ผลประโยชน์จากเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อเด็กเข้าสู่วัยประถมศึกษาจึงจะสามารถพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับมิตรภาพไปในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันมากขึ้นดังที่ได้เสนอรายละเอียดไปแล้วในหน้าที่ 14

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ของมิตรภาพพบว่าผลการวิจัยในครั้งนี้มี ความสอดคล้องกับผลการวิจัยในต่างประเทศของเฮย์ (Hayes, 1978 : 906-909) ที่ทำการ ศึกษาความคิดของเด็กเกี่ยวกับการชอบและไม่ชอบเพื่อน โดยการสัมภาษณ์เด็กที่อยู่ในช่วงปฐมวัยอายุ ระหว่าง 3 ปี - 3 ปี 5 เดือน จากมหาวิทยาลัยเมน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นเด็กที่มาจาก ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับปานกลาง จากการศึกษาดังกล่าวพบว่าเด็ก จะตัดสินความชอบเพื่อน โดยพิจารณาจากการที่เด็กและเพื่อนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน การอยู่ใกล้ชิด กันและจากวัตถุสิ่งของที่เพื่อนมี ส่วนงานวิจัยของ Furman & Bierman (1983 : 549-556) ที่ได้ทำการศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็กปฐมวัยอายุระหว่าง 4-5 ปี และเด็กวัยประถม ศึกษา อายุระหว่าง 6-7 ปี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และทดสอบความเข้าใจเกี่ยวกับมิตรภาพด้วย รูปภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้นก็ได้อธิบายที่น่าสนใจ และมีความสอดคล้องกันกับผลการวิจัยในครั้ง นี้ด้วย คือ เด็กวัยประถมศึกษาได้ระบุถึงมิตรภาพในลักษณะการช่วยเหลือมากกว่าเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ และพบว่าเด็กวัยประถมศึกษานั้นระบุถึงมิตรภาพในลักษณะความใกล้ชิดทางกาย และ ความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกายระหว่างเพื่อนน้อยกว่าเด็กปฐมวัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนมิตรภาพในลักษณะของการทำกิจกรรมร่วมกันนั้นได้รับการระบุถึงจากเด็กทั้ง 2 วัยสูงมากและ พบว่าไม่แตกต่างกัน และสำหรับงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งของ Furman & Bierman ในปี 1984 ที่ทำการศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็กระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2, 4 และ 6 โดยใช้วิธี การสัมภาษณ์ ให้เด็กตอบแบบสอบถาม และทดสอบความเข้าใจเกี่ยวกับมิตรภาพด้วยเรื่องเล่าซึ่ง เป็นสภาพการณ์สมมติตามรายละเอียดที่เสนอไปแล้วในหน้า 20 นั้น ก็ได้พบผลการวิจัยในทำนอง เดียวกันคือ เด็กจะระบุถึงมิตรภาพในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตใจมากขึ้นตามระดับอายุ ในขณะที่ ลักษณะของมิตรภาพที่เป็นพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นภายนอกได้รับการระบุถึงอย่าง ไม่แตกต่างกัน และการวิจัยในครั้งนี้นี้ยังได้ผลสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Youniss & Volpe ในปี 1978 ที่ทำ การสัมภาษณ์เด็กอายุระหว่าง 6-14 ปี จำนวน 150 คน เกี่ยวกับมิตรภาพซึ่งจากการศึกษาได้ผล สรุปว่าเด็กที่มีอายุระหว่าง 6-7 ปี จะมีความเข้าใจมิตรภาพในลักษณะของการเล่นด้วยกัน การ อยู่ใกล้ชิดกัน และการแบ่งปันสิ่งของแก่กันระหว่างเพื่อน ส่วนเด็กในช่วงอายุ 9-10 ปี จะมีความ คิดเกี่ยวกับมิตรภาพในลักษณะที่บุคคลมีการแบ่งปันสิ่งของแก่กัน มีบุคลิกลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เปิด

เผยความคิดความรู้สึกต่อกัน ตลอดจนมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันด้วย และสำหรับเด็กในช่วงอายุ 12-14 ปีนั้นพบว่ามีความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับมิตรภาพไม่แตกต่างจากเด็กในช่วงอายุ 9-10 ปีเลย

จากผลการวิจัยตามที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า เด็กที่อยู่ในช่วงปฐมวัยมีมีมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพโดยเน้นเฉพาะลักษณะที่ปรากฏให้เห็นแก่สายตาหรือเห็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้หรือวัดได้ง่ายเป็นหลัก ได้แก่ ความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกาย ความใกล้ชิดทางกาย และการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนเด็กที่อยู่ในวัยประถมศึกษาจะมองมิตรภาพในลักษณะที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยคำนึงถึงความรู้สึกพึงพอใจของทั้ง 2 ฝ่ายมากขึ้น ดังนั้นผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ข้อ

สมมติฐานที่ 3 "เด็กชายและเด็กหญิงจะมีคะแนนมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพไม่แตกต่างกัน"

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือนักเรียนชายกับนักเรียนหญิงระบุถึงมิตรภาพในแต่ละลักษณะ ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปแล้วว่าโดยธรรมชาติแล้วเพศหญิงหรือเพศชายก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันทางด้านสติปัญญาแม้แต่น้อย แต่สาเหตุที่ทำให้มีความแตกต่างกันนั้นเป็นผลมาจากการศึกษาอบรม วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ควบคุมตัวแปรด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเด็กที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างให้อยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด ซึ่งจะเห็นผลทำให้ไม่เกิดความแตกต่างทางด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านมากนัก นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ไม่มีความแตกต่างกันในด้านสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ได้รับอีกด้วย เพราะต่างก็เป็นนักเรียนในโรงเรียนเดียวกัน ซึ่งเหตุผลตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้สอดคล้องกับคำอธิบายของ แมคโคบี (Maccoby, 1982 ; 223) กับแมคโคบีและแจคคิลิน (Maccoby & Jacklin, 1974 : 345) ที่กล่าวถึงเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศไว้ว่า ไม่พบความแตกต่างระหว่างเพศในเรื่องระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็ก และเมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้องก็พบว่า ผลการวิจัยนี้ได้ผลสอดคล้องกันกับผลการวิจัยของ Furman & Bierman ในปี 1983 ที่ทำการศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็กอายุ 4-5 ปี และเด็กในช่วงอายุ 6-7 ปี จำนวน 64 คน โดยใช้วิธีการตรวจสอบ 3 วิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์ การทดสอบความเข้าใจเกี่ยวกับมิตรภาพด้วยรูปภาพ และการจัดอันดับความสำคัญของภาพที่กำหนดให้ตามรายละเอียดที่เสนอไปแล้วในหน้า 18-20 ซึ่งจากผลการวิจัยดังกล่าวนี้ พบว่าเด็กชายกับเด็กหญิงมีมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในทุก ๆ ลักษณะ ไม่แตกต่างกันเช่นเดียวกับผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของความแตกต่างระหว่างเพศในต่างประเทศ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า เด็กที่อยู่ในช่วงปฐมวัยจนถึงระยะก่อนวัยรุ่น อายุประมาณ 10 ปีนั้นจะมีความสามารถทางภาษาใกล้เคียงกันมาก จวบจนเมื่อเด็กอายุประมาณ 11 ปีขึ้นไปจึงจะพบว่ามีความแตกต่างระหว่างเพศเกิดขึ้น โดยที่เด็กหญิงจะมีความสามารถทางภาษาสูงกว่าเด็กชายอย่างมีนัยสำคัญ (Maccoby & Jacklin, 1974 : 351) และด้วยเหตุที่วิธีการตรวจสอบมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในครั้งนี้มีข้องเกี่ยวกับความสามารถทางภาษาของกลุ่มตัวอย่างโดยตรง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยเกินไป จึงทำให้ไม่พบความแตกต่างระหว่างเพศดังที่กล่าวไปแล้ว

จากผลการวิจัยตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นสามารถสรุปรวมได้ว่า เด็กที่มีระดับอายุต่างกันจะมีมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพแตกต่างกันและเป็นความแตกต่างที่พบได้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ นอกจากนี้ยังกล่าวได้ว่าตัวแปรเพศนั้นไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็กปฐมวัยและวัยประถมศึกษา อย่างไรก็ตามในการศึกษาครั้งนี้ได้พบข้อมูลที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือเด็กนักเรียนไทยมีมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพคล้ายคลึงกันกับเด็กจากประเทศในซีกโลกตะวันตกอยู่มาก ทำให้คิดว่าการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็กนั้นน่าจะมีลักษณะเป็นสากล กล่าวคือไม่ว่าเด็กชาติใดก็ตามจะมีการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในรูปแบบที่คล้ายคลึงกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับมิตรภาพในเด็ก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย